

organització de la patronal agrària, la relació entre el conflicte, la mobilització social i la capacitat d'organització de la pagesia pobra, etc. Així mateix s'havia avançat en la comprensió de les variades formes d'organització i acció del moviment obrer i en la relació existent entre la crisi econòmica, la conflictivitat social i la radicalització política. Avenços que s'havien desenvolupat en gran mesura a partir de la història local.

Aquest llibre fa una aportació bàsica a tenir en compte a l'hora d'iniciar o continuar recerques d'aquest període, tant per l'extensíssima bibliografia que relaciona temàticament com per l'anàlisi molt documentada que cada ponent va fer de l'àmbit respectiu. Sens dubte, és un transvasament d'informació i d'anàlisi biogràfica des de les històries d'àmbit local a les generals, i també a l'inrevés. Una pràctica que esdevé imprescindible per encarar qualsevol període històric, aquest en particular per les complexitats i diversitats que se succeïren en un període temporal breu, intensament viscut en el món local. Una eina que demana veure com s'incrementaran propostes similars en jornades futures.

Josep SANTESMASES i OLLÉ
 Coordinadora de Centres d'Estudis
 de Parla Catalana
 santesmases@telefonica.net

TORTELLA, Gabriel; GARCÍA RUIZ, José Luis; NÚÑEZ, Clara Eugenia i QUIROGA, Gloria (2016). *Cataluña en España. Historia y mito*. Madrid: Gadir Editorial, 538 p.

Gabriel Tortella és, sense cap mena de dubte, un dels grans noms de la història econòmica espanyola, avalat per un currículum brillant i pel reconeixement general dels científics i acadèmics de la seva disciplina. Els seus col·laboradors en aquest assaig són també professionals de prestigi i amb obra contrastada, malgrat la seva relativa joventut. D'entrada, cal agrair l'esforç d'aquests excel·lents experts per a documentar-se sobre mil anys d'història de Catalunya i elaborar tota una interpretació global que vol ésser nova. Un cop que el lector n'examina els continguts, però, aquesta primera impressió positiva va essent modificada amb dubtes, de primer, i amb autèntica sorpresa, més endavant.

L'obra, segons expliquen de bell antuvi els seus autors, està inspirada «en temas de candente actualidad», la qual cosa vol dir —ras i curt— en els conflictes polítics dels darrers anys a l'entorn de l'anomenada «qüestió catalana» i es dirigeix gairebé exclusivament a rebatre allò que ells qualifiquen d'interpretació mítica i nacio-

nalista de la història de Catalunya. Es tracta, per tant, d'un text polèmic expressament adreçat a rebutjar les premisses i les conclusions dels treballs d'altres historiadors. És a dir, una autèntica «lletra de batalla». Segurament, el destinatari principal, per ésser el més citat, és Josep Fontana, intel·lectual i militant marxista durant gairebé seixanta anys, mort el mes d'agost de 2018, que molt difícilment podria classificar-se com a practicant d'una historiografia «mítica i nacionalista».

L'obra de Tortella i els seus col·laboradors vol demostrar que Catalunya és Espanya i a fe que ho aconsegueix. El secret és en la concepció d'Espanya que utilitza i que deixa perfectament definida des de la primera línia de la pàgina 1. Vegem-ho: «España es una designación geográfica que se refiere a una península europea (la península Ibérica) de forma aproximadamente cuadrangular y compacta». Descrita en aquests termes, Espanya ha existit sempre i seguirà existint sempre, llevat d'un gran daltabaix de dimensions tel·lúriques. Qualsevol territori pertanyent a l'esmentada península ha estat, és i serà espanyol per tota la nit del temps. Així doncs, Espanya existiria, sense discussió, en forma de «unidad de destino en lo universal».

Ara bé, més que «destino en lo universal», la fórmula es transforma en autèntic «desatino en lo universal».

En efecte, segons la definició d'Espanya dels autors, presa literalment, no en formen part els territoris africans —i no europeus— de l'Estat; és a dir, Ceuta i Melilla i les Illes Canàries. Tampoc formen part de l'Espanya dels nostres autors la Vall d'Aran i les Illes Balears perquè no integren pas la península Ibèrica. Van, tal vegada, de separatistes?

No és aquesta l'única singularitat de la seva definició d'allò que és Espanya. La simple veritat és que la península Ibèrica es troba ocupada actualment, i des de fa molts anys, per cinc estats europeus: Espanya —que és el més gran—, Portugal, Andorra, França (Alta Cerdanya) i Gran Bretanya (Gibraltar). Si l'element de pertinença a un espai ben delimitat fos el criteri definidor de la natura dels territoris, Catalunya no seria espanyola sinó francoespanyola, puix que la Vall d'Aran, l'Alta Cerdanya, el Rosselló, el Vallespir i el Conflent es troben en territori extrapeninsular, del costat dels Pirineus septentrionals que ocupa molt majoritàriament l'Estat francès. «El primer dia que visitem els envoltants de Perpinyà ens va sorgir aquesta pregunta que no vàrem parar de fer-nos durant tot el viatge: *som a França o a Catalunya?*», es pregunten els bloguers Rachele i Gábor, així com, de ben segur, molts altres viatgers i bloguers.

Abans, àdhuc, d'aquesta pintoresca aproximació al concepte d'Espanya, els nostres autors assenyalen allò que els sembla a ells un conjunt d'estrany fenòmens historiogràfics que demostrarien que la historiografia carregada d'ideologia pot deformar els fets per tal d'emmotllar-los a un marc preconcebut. Reprodueixo literalment l'afirmació més llampant al respecte: «El ejemplo más palmario (aunque sin duda no el más grave) es la práctica de cambiar la numeración de los reyes de Aragón en favor de la que hubieran tenido si solo hubieran sido condes de Barcelona» (p. ii). En altres passatges del text els autors alludeixen a aquest mateix assumpte i denuncien com a incorrecta i confusonària la numeració de la historiografia *catalanista* que converteix Pedro III d'Aragó en un fals Pere II, o transforma Pedro IV d'Aragó en un no menys fictici Pere III.

Aquesta vegada —ai las!— els autors no han fet pas una bona tria. El tema de la utilització d'ordinals en la historiografia per tal de distingir personatges d'un mateix nom (pontífexs, reis, comtes...) apareix al nostre país per primera vegada justament de la mà del rei Pere el Cerimoniós (1319-1387) que va emprar l'expressió *Pere terç* en més d'una dotzena d'ocasions i, en canvi, ni una sola vegada les expressions Pere IV o Pedro IV.

És ben fàcil comprovar-ho. En efecte, el rei Pere el Cerimoniós, un brillant personatge molt injustament tractat per alguna historiografia, va signar com a *Pere terç rey d'Aragó* el text de les *Ordinacions fetes per lo Senyor en Pere terç rey d'Aragó sobre lo regiment de tots los officials de la sua cort*. En aragonès va emprar l'expressió *Senyor Don Pedro tercero Rey d'Aragón*. Ell mateix, excel·lent historiador i cronista, autor de textos diversos, va redactar la frase «aquesta és la llibreria del rey en Pere III en diferència dels reys altres que han aquí nom Pere», quan va regalar la seva biblioteca al monestir de Poblet. Si s'admet el criteri de Tortella i col·laboradors, s'hauria d'acceptar també que aquell rei Pere el Cerimoniós i els seus successors foren els fundadors de la historiografia catalanista. Confesso que resto completament perplex.

A banda d'aquestes subtileses, els nostres autors formulen moltes afirmacions que resulten francament sorprenents. Segons ells, el rei Martí l'Humà (1356-1410), que va governar entre 1396 i 1410, va decretar «la fi de la jurisdicció senyorial», la qual cosa li hauria motivat l'enemistat de la noblesa però hauria provocat «la gradual transició de la societat feudal a la moderna». Si això fos cert, si en ple segle xv un monarca de la casa reial de la Corona d'Aragó hagués decretat l'abolició de la jurisdicció senyorial,

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

ens trobaríem davant d'un cas d'anticipació extraordinària a la història mundial. Catalunya, primera terra lliure del feudalisme a Europa!

Som davant d'una troballa sensorial de la moderna historiografia? En temo que no pas del tot. Fins ara, ningú no en sabia res. Ni una sola paraula. No he trobat cap ni una referència a aquest misteriós assumpte en els treballs de trenta-sis especialistes en aquest regnat que es reuneixen al volum editat per M. Teresa Ferrer i Mayol, *Martí l'Humà, el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2015). No es tracta pas de simples afeccionats, sinó dels millors especialistes en el tema. No cal dir res més.

Les observacions que anoto als paràgrafs precedents no fan referència a petits detalls, sinó a temes d'un gruix molt gran. Tanmateix, no passen de la pàgina 24 del llibre, que en té més de 500. Tal vegada s'hauria d'escriure un altre llibre de dimensions similars per recollir i comentar altres observacions, sempre —aquestes sí— carregades de prejudicis, tòpics i afirmacions improvisades, sovint sense haver consultat no ja els articles especialitzats de centenars d'historiadors espanyols i estrangers sinó, encara, obres de referència i d'ús general ben conegudes del gran públic.

Hi hauria molt a dir sobre les parts dedicades a la història econòmica contemporània, única per a la qual els autors aprofundeixen en la historiografia convencional. Però no dispenso de l'espai necessari. Tanmateix, voldria assenyalar que l'enfocament de les relacions econòmiques entre industrialització de Catalunya i política econòmica espanyola resulta poc original i gens convincent. Si el proteccionisme aranzelari va provocar la Revolució Industrial, perquè aquesta es va produir exclusivament a Catalunya i no a la resta dels territoris de l'Estat? És que, per ventura, no s'aplicava el proteccionisme aranzelari a tota la península, als arxipèlags i, àdhuc, a les colònies de les Antilles i les Filipines?

Tampoc no és gens convincent la idea implícita en el sentit que la industrialització de Catalunya va ésser impulsada decididament per l'Estat espanyol. Ben al contrari, es tracta d'un cas en què les mancances provocades pel trist paper de l'administració pública central ho dificulta tot i ho bloqueja gairebé tot. La contribució de l'Estat a la industrialització catalana va ésser quasi nul·la, si no directament negativa. No es pot estar d'acord amb afirmacions com «el Estado franquista invirtió masivamente en Cataluña» (p. 266). L'exemple de les autopistes és realment sagnant: les han pagat ge-

nerosament els residents a Catalunya amb els peatges de cada dia.

Els retards clamorosos a nivell de les infraestructures físiques (ports, ferrocarrils, carreteres...) o de la formació de capital humà (escoles, hospitals, ensenyament superior, formació professional...) s'arrosseguen durant els segles XIX, XX i XXI, tal com poden comprovar els ciutadans cada dia de la seva vida al sistema de ferrocarrils de rodalies o als eixos bàsics del transport. Basta llegir les queixes públiques de les grans institucions econòmiques que no es distingeixen pas per fer costat al sobiranisme polític.

Penso, modestament, que aquesta obra no arribarà a figurar entre les

aportacions destacades dels seus autors al coneixement històric. El llibre de Tortella i col·laboradors suscita fàcilment en el lector desprevingut crítiques i rebuig. Això darrer no seria en opinió meva, emperò, una bona reacció. De segur que és molt més útil mirar-s'ho amb cura, valorar-ho de forma ponderada i equànime i aprofitar les idees i les aportacions que puguin passar pel garbell d'una crítica serena i imparcial. Una feina prou complicada...

JORDI MALUQUER DE MOTES I BERNET
Universitat Autònoma de Barcelona
Jordi.Maluquer@uab.cat